

نفت و کشورهای خاورمیانه

تألیف: دکتر محمد جعفر چمنکار
عضو هیأت علمی دانشگاه ارومیه

www.ketab.ir

چمنکار، محمدجعفر .

نفت و کشورهای خاورمیانه / تألیف محمد جعفر چمنکار ، ارومیه، دانشگاه ارومیه، ۱۳۹۴.

۵۵۸ ص. + ۸ ص ابجد : جدول ، نمودار .- (انتشارات دانشگاه ارومیه: ۱۶۲) شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۶۶۴۸-۵۱-۴

۱- نفت — خاورمیانه — صنعت و تجارت ۲- . نفت — خاورمیانه — صنعت و تجارت — جنبه های اقتصادی . الف . عنوان . ب . فروست.

شمار ملی ۴۴-۳۶۵۰-۱۳۹۴ / ۲۲۰ خ ۸ چ / HD.۹۵۷۰- رده دیویی ۲۷۲۸۲/۳۳۸

عنوان: نفت و کشورهای خاورمیانه

تألیف: محمد جعفر چمنکار

ناشر: دانشگاه ارومیه

سال نشر: ۱۳۹۴

سری انتشارات: ۱۶۲

شمارگان: ۱۰۰۰

فهرست مطالب:

مقدمه

فصل اول: اهمیت و ویژگی های منطقه خاورمیانه

۱- محدوده جغرافیایی

۲- علل اهمیت خاورمیانه

الف- اقتصادی

ب- سیاسی

ج- فرهنگی

د- ساختار حکومتی

ر- نظامی

فصل دوم: تحولات نفت در ایران

۱- اکتشاف و توسعه صنعت نفت در دوره قاجاریه

۲- ساخت و گسترش پالایشگاه آبادان

۳- تحولات نفتی ایران در دهه های پهلوی اول (۱۳۰۴ - ۱۳۲۰ ش)

۴- تحولات نفتی ایران در دوره رضوی (۱۳۲۰ - ۱۳۵۷ ش)

۵- صنایع گاز و پتروشیمی

۶- تحولات نفتی ایران مابین ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۷

۷- صنعت نفت و گاز ایران پس از انقلاب اسلامی

الف - سیاست های کلان صنعت نفت

ب- چشم انداز و مأموریت شرکت ملی نفت

ج- سیاست های کلی نفت و گاز

د- ذخائر نفت ایران و حوزه های مشترک

ذ- پالایشگاه های ایران

فصل سوم: صنعت نفت عراق

۱- اوضاع طبیعی و اجتماعی

۲- نفت و گاز

۳- روابط اقتصادی عراق با ایران

فصل چهارم: عربستان سعودی

۱- شبه جزیره عربستان

۲- عربستان سعودی

۳- روابط ایران و عربستان سعودی

فصل پنجم: کویت

۱- اوضاع طبیعی و اجتماعی

۲- اقتصاد و تحولات نفتی

۳- روابط کویت و ایران

فصل ششم: قطر

۱- جغرافیا، جامعه و سیاست

۲- نفت و گاز و توسعه اقتصادی

۳- روابط ایران و قطر

فصل هفتم: امارات متحده عربی

الف- تحولات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی

ب- امارات نشین های هفتگانه امارات متحده عربی

۱- ابوظبی

۲- دبئی

۳- شارجه

۴- رأس الخیمه

۵- فجیره

۶- ام القوین

۷- عجمان

فصل هشتم: سلطنت عمان

۱- تقسیمات جغرافیایی، تحولات سیاسی اجتماعی

۲- بخش انرژی و اقتصاد غیر نفتی

۳- سیاست اصلاحات اقتصادی در عمان

۴- اصلاحات سیاسی عمان تحت تأثیر ضرورت های نوین جهانی

۵- روابط ایران و سلطنت عمان

فصل نهم: بحرین

۱- اوضاع طبیعی، سیاسی و اجتماعی فرهنگی

۲- صنایع نفت و گاز

۳- اقتصاد غیر نفتی

۴- روابط بحرین و ایران

فصل دهم: کشورهای خاورمیانه ای منطقه غرب آسیا

۱- فلسطین اشغالی

الف- جغرافیا و تحولات تاریخی

ب- صنعت نفت و گاز

۲- لبنان

الف- جغرافیا، تحولات سیاسی تاریخی

ب- اقتصاد و صنایع نفت و گاز

۳- اردن

الف- وضعیت طبیعی و ساختار اجتماعی

ب- اقتصاد

ج- صنایع نفت و گاز

۴- سوریه

الف- جغرافیا و تحولات سیاسی اجتماعی

ب- اقتصاد غیر نفتی

ج- منابع نفت و گاز

فصل یازدهم: بخش خاورمیانه ای دریای سرخ، شبه قاره

۱- یمن

الف- جغرافیا و تحولات سیاسی فرهنگی

ب- اقتصاد

ج- منابع و تولید نفت و گاز

۲- مصر

الف- تقسیمات جغرافیایی، پیشینه تاریخی

ب- ظرفیت های اقتصادی

ج - صنایع نفت و گاز طبیعی

فصل دوازدهم: ترکیه و افغانستان

۱- ترکیه

الف- جغرافیا، جامعه، مذهب

ب- اقتصاد

ج- منابع نفت و گاز و نقش ترانزیتی ترکیه

۲- افغانستان:

الف- ساختار طبیعی و اجتماعی

ب- اقتصاد

ج- حوضه ها و ذخایر نفت

فصل سیزدهم- ارتقاء جایگاه منطقه خزر و دریای خزر در اقتصاد انرژی جهانی (مقایسه ایی با خاورمیانه)

۱- محدوده جغرافیایی

۲- منابع نفت

۳- ذخایر گاز

۴- اهمیت صنعت نفت و گاز در منطقه قفقاز

۵- سیاست تنوع خطوط انتقال انرژی در منطقه قفقاز

۶- ارتقاء جایگاه منطقه قفقاز در اقتصاد انرژی جهانی

نتیجه گیری

- منابع و مآخذ

خاورمیانه واژه‌ای است که اروپاییان به این منطقه با توجه به موقعیت جغرافیایی خودشان اطلاق کرده‌اند. در حالی که این منطقه تقریباً در مرکز خشکی‌های زمین و نقشه سیاسی جهان است و نه در شرق مرکزی یا همان خاورمیانه. خاورمیانه از نظر جغرافیایی و به طور حقیقی باید در مرکز آسیا باشد نه جنوب غربی آسیا به علاوه مصر برخی افراد از واژه خاورمیانه به دلیل اروپا گرا بودن آن انتقاد می‌کنند. این منطقه تنها از دید اروپای غربی، در مشرق واقع شده در حالی که همین منطقه برای یک هندی منطقه‌ای غربی و برای یک روسی در جنوب واقع شده است. واژه «میانه» نیز به دلیل برداشت‌های مختلف باعث سردرگمی‌هایی شده است. قبل از جنگ اول بین الملل اصطلاح خاور نزدیک در انگلیسی به مناطق بالکان و امپراطوری عثمانی اطلاق می‌شد. در حالی که اصطلاح خاورمیانه شامل سرزمین‌های ایران، افغانستان، آسیای مرکز، ترکستان و قفقاز بود. همچنین اصطلاح خاور دور به کشورهای شرق آسیا نظیر چین، ژان، کره شمالی و جنوبی، هنگ کنگ، تایوان و غیره اطلاق می‌شد. با فروپاشی امپراطوری عثمانی در سال ۱۲۹۷ش، دیگر اصطلاح خاور نزدیک کاربرد زیادی نداشت و این در حالی بود که اصطلاح خاورمیانه به کشورهای تازه بنیاد جهان اسلام اطلاق شد. با این حال استفاده از اصطلاح خاور نزدیک توسط برخی رشته‌های دانشگاهی نظیر باستان‌شناسی و تاریخ کهن زنده شد.

اصطلاح خاورمیانه آنگاه رواج یافت که پس از جنگ جهانی اول انگلیسی و فرانسوی زبان از آن استفاده کردند. در زبان فارسی نیز در دهه‌های گذشته همین اصطلاح اروپامحور را بی‌چون و چرا و بدون در نظر گرفتن دیدگاه خود در این باره که اصطلاح «جنوب غربی آسیا» که بامعنا و از نظر جغرافیایی درست است، برای این منطقه مناسب دانستند. اما ایران و سایر کشورهای جهان بدون هیچ دلیل موجهی اصطلاح خاورمیانه را به طور مستقیم فرانسوی و انگلیسی استفاده نمودند.

نفت همواره جزئی جدا نشدنی از خاورمیانه عربی و خلیج فارس بوده است. بخش مهمی از تحولات تأثیرگذار خارجی و داخلی این حوزه برگرفته از این ماده فوق اسرارنژیک می باشد. خاورمیانه و مشخصاً حوزه خلیج فارس و دریای عمان به عنوان انبار نفت و گاز جهانی در تأمین انرژی جهان بویژه آمریکا و جهان صنعتی نقش راهبردی را ایفا می نماید.